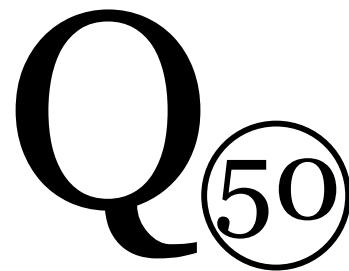

Reptes de l'educació permanent i popular per a la vida

Quaderns d'Educació Contínua

Reptes de l'educació permanent i popular per a la vida

Editors

Iolanda Corella Llopis
i pep aparicio guadas

Consell de direcció i coordinació

Tere Vila, Encarna Such Cardona,
Juanma Sanchis Marqués, M. Nieves
Roselló, María José Picher, Carlos
Pallarés, Rosa Navarro, Pascual Múrcia
Ortiz, Dolors Monferrer Ferrando, Rosa
M. González Conca, Goio Fidel Sarmiento,
Manuela Fuentes Martínez, Lorena
Ordiñana Pérez, Marta Malet Carol, Mila
Grau Alepuz, Loles Martínez Cebrián,
María Gabarda Riofrio, Francisca Borox
López, Isabel Aparicio Guadas

Consell de redacció i assessorament

Antonia de Vita (UNIVR), Dolors Vinyoles
(Escola de la Dona-Diputació de Barcelona),
Inma Vilatersana, Jordi Vallespir (UIB),
Antoni Tort (UVIC), Joan M. Senent (UV),
Manuel Rodríguez (UV), José Ignacio Rivas
(UMA), Piorgiorgio Reggio (UNICATT),
Cruz Prado (ULASALLE), Anna Maria Piussi
(UNIVR), Agustí Pascual (UV), Isabel Redaño
Francés (IPF), Sebas Parra † (UdG), Josep
Mª Navarro i Cantero (LFCOOP), Peter

Mayo (UM), Vicent Mas (UA), Àngel Marzo
(UB), Manel Martí Puig (UJI), Fernando
Marhuenda (UV), Fernando López Palma
(UB), Licinio C. Lima (UMINHO), Colin
Lankshear (JCU), Michele Knobel † (MSU),
Francesc Hernández Dobon (UV), Francisco
Gutiérrez † (ULASALLE), Anna Gómez
(UVIC), Paula Guimarães (UL), Pep Lluís
Grau, Gloria Díaz (UB), Joan Colomer (UdG),
José Clovis Azevedo (Centro Universitário
Metodista IPA), Rafa Castelló (UV), Isabel
Carrillo (UVIC), Marián Aleson Carbonell
(UA), Xavier Besalú (UdG), Antonio Benedito
(UV), José Beltrán Llavador (UV), Clara Arbio
González (UV), Vicent Aparicio (UV), Marina
Aparicio Barberán (IPF), Consol Aguilar (UJI),
David Abril (UIB), Lorís Viviani (IPF), Mariola
Aparicio Cortés (EOI Xàtiva), Mercè Morey
(UIB), Diego Morollón (IPF), José R. Belda
Medina (UA), Eduardo Carbonero Martínez
(epAlv), Magdalena Balle García (CEPA Son
Canals, Illes Balears), Maira Tavares Mendes
(Universidade Estadual de Santa Cruz, UESC),
Júlia Haba Osca (Universitat de València)

Correcció i traducció

Joaquín Martínez Ortiz

Disseny i maquetació

gap

Quaderns d'Educació Contínua ☆ 50

Tardor 2023 · 18 €

Títol: Homenatge a Mauricio Sotelo, Benet Casablancas i Raquel García-Tomás

Autor: GAP

Tècnica: collage

Dimensions: 210x210 mm

Any: 2023

Quaderns d'Educació Contínua. Nova etapa Redacció, secretaria i administració:

C/. Sant Agustí, 7 • 46800 Xàtiva
tarepa.pv@gmail.com

ISSN: 1575-9016

ISSN: 2605-1796 (digital)

Dipòsit legal: V-5125-2000

Revista indexada en GeoDatos: Indexador de Geografia e Ciências Sociais
<http://www.dge.uem.br>

(Quaderns d'Educació Contínua
no es fa responsable de les opinions
dels col·laboradors de la revista.)

IPF: Institut Paulo Freire • UV: Universitat de València • UdG: Universitat de Girona • UVIC: Universitat de Vic • UJI: Universitat Jaume I de Castelló • UA: Universitat d'Alacant • ACEFIR: Associació Catalana per l'Educació, la Formació i la Recerca/Associació Europea d'Educació d'Adults • UB: Universitat de Barcelona • FDC: Desenvolupament Comunitari • UIB: Universitat de les Illes Balears • UM: Universitat de Malta • UMINHO: Universitat del Minyo • UNIVR: Universitat de Verona • ULASALLE: Universidad de La Salle • UNICATT: Universitat Catòlica de Milà • UMA: Universitat de Màlaga • UL: Universitat de Lisboa • JCU: James Cook University • MSU: Montclair State University • LFCOOP: La Fàbrica Cooperativa

Sumari

El nostre major savi ha canviat de dimensió. Paraules de memòria al voltant de Carlos Rodríguez Brandão

Marco Raúl Mejía • 1

editorial

carpeta

L'Educació Popular i per al Desenvolupament com a gènesi de l'Educació per a la Transformació Social. Aprenentatges crítics per a la transició

Juan Jose Celorio Diaz • 9

Una reflexió crítica sobre la nostra lluita per un món més just i amorós

Antonia Darder • 24

Analfabetisme i alfabetització política des d'una perspectiva crítica

Josep Miquel Palaudàrias • 34

L'educació popular a Itàlia: "una xarxa" entre llegat i innovació

Lisa Stillo • 43

contínua

Pedagogia crítica revolucionària i pedagogia crítica global: Una conversa amb Peter McLaren

Peter McLaren; Emiliano Bosio • 57

persones, territoris i experiències

Mai he fet surf però, m'encanta com a metàfora per a l'educació permanent (i la vida)

Loris Viviani • 77

Paulo Freire i la tradició d'educació popular vinculada amb l'extensió universitària

Oscar Jara Holliday • 86

Educar des de la commoció i les narratives per promoure la comprensió, l'autonomia i el compromís

Núria Lorenzo Ramírez i Mónica Ferré Tobaruela • 96

Ètica i Espiritualitat en la pràctica educativa des de Simondon i Freire

Luisa Fernanda Rojas i Moisés Martínez • 105

Alfabetització com a gest tècnic en l'educació

Luis A. Camacho • 117

Llegir al món des de Freire i Simondon. Un acostament a l'alfabetització i al pensament tècnic

Dulce María Valdespino i Diana Jaid Martínez Navarro • 124

investigació

El paper dels aliments en l'acció col·lectiva: discutint les xarxes agroalimentàries alternatives a través de la perspectiva dels moviments socials

Francesco Vittori • 133

arxiu

dialogica

Reptes i possibilitats d'un centre d'educació adults a Balears davant l'FP

Jesús García Ferre • 153

fotografia Sebas Parra en acció • 161

llibres

Otras inapropiables. Feminismos desde las fronteras. bell hooks, Avtar Brah...

Irene Soler i Cremades • 165

Com participar

Quaderns d'Educació Contínua?

Les pàgines de la nostra revista estan obertes a tot tipus de col·laboracions relacionades amb l'Educació i la Formació de les Persones Adultes. El nostre interès és oferir la publicació a tots aquells que desitgen col·laborar en ella exposant els seus coneixements, les seues reflexions i experiències analitzades. Així com també a les persones i institucions que desitgen difondre a través dels Quaderns d'Educació Contínua les seues iniciatives i activitats dins d'aquest àmbit.

Les col·laboracions han de requerir les següents condicions bàsiques:

- L'extensió dels treballs serà de 10 pàgines en format DIN A-4, a doble espai, amb un títol que sintetitzi el seu contingut. És convenient d'intercalar apartats que divideixquen i ordenen les diferents parts de l'exposició.
- S'enviarà dues còpies del treball acompanyades d'una versió d'aquest en suport informàtic, preferentment en Winword. S'aconsella, si el tema ho permet, incloure gràfics, quadres sinòptics, etc., que il·lustren i completen el contingut del text.
- Com és natural la revista podrà realitzar una «correcció d'estil» sobre el text original, que en cap dels casos alterarà els conceptes ni l'enfocament adoptats per l'autor.
- Notícies i dades per a ser incloses en les pàgines informatives de la revista, sobre congressos, jornades, convenis, acords, programes, plans, iniciatives, projectes; cursos, conferències, debats, premis i concursos; publicacions de llibres, revistes, manuals, etc.
- Ha d'incloure sempre la font responsable i les notes de referència on el lector pugui requerir major informació.

Pedagogia crítica revolucionària i pedagogia crítica global: Una conversa amb Peter McLaren¹

Peter McLaren, Chapman University; Emiliano Bosio, Toyo University
Traducció: Manuela Fuentes Martínez

Introducció

El neoliberalisme ofereix un repte profund per als conceptes orientats a la justícia social de l'educació acadèmica. Conceptes essencials de l'educació (per exemple, justícia, equitat, respecte i integritat) es troben “en ruïnes” (*Giroux i Bosio 2021; Bosio 2021a, 2021b; McLaren 2015, 2016, 2019*) i el “cor intel·lectual” sembla sovint allunyat de gran part de la formació del professorat (*Biesta 2022; Veugelers i Bosio 2021*). Tot i que estes crítiques poden semblar excessivament generalitzades, nosaltres cal que parlem d'estes qüestions, perquè els canvis estem vivint, són tan fonamentals i ens afecten tant que no podem fer com si no passara res. Així doncs tenim i treballem en algunes hipòtesis que venen a explicar allò que el neoliberalisme està causant” (*Collini 2017: 4*). Donat el domini global dels valors neoliberals en l'educació, pot ser complex plantejar teories pedagògiques “revolucionàries” i pràctiques més orientades a la pedagogia crítica (*Torres i Bosio 2020a, 2020b*), valors ètics (*Bosio i Schattle 2021*) i humans sense matar capacitats (*Bosio 2017*) on els professors poden intentar anar més enllà de l'acolliment “recursos humans globals” per tal de fomentar “ciutadans globals crítics” (*Bosio 2019, 2020, 2021 c, 2021d*).

¹ Publicat prèviament en la revista *citizenship teaching & learning*. Volume 17, Number 2. Intellect Books.

No obstant això, com a “parent intel·lectual” de Paulo Freire (1995: x) i un dels principals estudiosos de la pedagogia crítica contemporània, el distingit professor Peter McLaren ha generat una abundant i valuosa literatura centrada en el desenvolupament i l’aplicació d’estratègies de pedagogia crítica a l’escola. La seua pedagogia crítica es basa en teories marxistes aplicades al desenvolupament curricular i la instrucció, així com el desenvolupament de teories i pràctiques pedagògiques basades en el multiculturalisme crític, l’etnografia i pràctiques pedagògiques basades en el multiculturalisme crític, l’alfabetització crítica, la teologia de l’alliberament, la tecnologia de la informació, i l’alfabetització crítica. En paraules senzilles, la pedagogia crítica desafia tant al professor com a l’alumne amb preguntes sobre el paper que exerceix el poder en la seua experiència d’aprenentatge i examina com afavoreix els uns i no els altres. Basar-se en esta filosofia pot rellançar la pedagogia crítica i l’educació per a la ciutadania mundial (ECM) com una força unificada, revolucionària, crítica, ètica i basada en valors o, com sostenen Giroux i Bosio en “un canvi de paradigma” “un mètode revitalitzat per enfortir-se trobant un espai on prosperar i competir contra el neoliberalisme opressor que s’està apoderant dels entorns educatius” (2021:4)

En esta perspectiva, el nostre diàleg inclou qüestions educatives contemporànies i discuteix el que significa educar en una pedagogia crítica i revolucionària a una ciutadania en un món cada vegada més multicultural. La primera secció fa un aclariment com *McLaren* entén la pedagogia crítica revolucionària i la ciutadania global. També aborda la trajectòria de la seua vida acadèmica i personal. Atesa la necessitat d’una “teoria” per articular el concepte de pedagogia crítica i ciutadania global, la segona secció explora el nexa filosòfic entre la pedagogia crítica “revolucionària” i la ciutadania mundial. A la tercera secció s’analitzen les pràctiques docents, concretament la relació entre l’ensenyament i la ciutadania mundial. L’article conclou amb una anàlisi sobre la pedagogia de Paulo Freire i la millor manera de preparar els estudiants per a una ciutadania crítica i revolucionària (tant global com local) a través de l’alfabetització crítica a l’escola, per animar-los a participar en discursos públics i debats sobre qüestions socials, econòmiques i polítiques que afecten la vida quotidiana a les pròpies comunitats i a la de les veïnes.

Diàleg amb Peter McLaren

Emiliano Bosio (EB): *Què entens per pedagogia crítica revolucionària i ciutadania global? Com ha influït la teua trajectòria acadèmica i vital tenint esta concepció?*

Peter McLaren (PM): Vaig nàixer en un barri obrer de Toronto, al nord del llac Ontario, a la zona de Roncesvalles, de majoria polonesa. Però aleshores el meu pare va aconseguir una feina com a gerent d’una important empresa d’electrònica; de manera que els meus anys de formació van transcórrer en un entorn de classe mitjana-baixa.

Abans de mudar-me de casa amb els meus pares, vivia en un barri, que ara està poblat majoritàriament per immigrants xinesos. La meua mare era catòlica romana –es deia *Frances Teresa Bernadette McLaren* - i em repetia oracions en llatí quan jo era xicotet. El meu pare era *Lawrence McLaren*, presbiterià escocès (tenia una vena calvinista), i jo vaig ser criat anglicà, però em vaig convertir al catolicisme durant els meus estudis de postgrau. En realitat no he rastrejat el meu arbre genealògic, però recorde l'existència d'un document en què el meu besavi es descrivia com a calderer i viatger, cosa que em fa pensar que puc estar emparentat amb la comunitat viatgera (gitana) irlandesa o escocesa. El meu pare va lluitar contra els nazis a l'estranger durant sis anys, amb els Enginyers Reials Canadencs, i el meu oncle va anar a Anglaterra i es va unir a la Marina Reial, on va llançar un torpede que va enfonsar un vaixell de guerra alemany i va rebre una medalla que li va imposar el rei Jordi VI. La meua família era conservadora, molt conservadora i no van aprovar quan, després de l'institut, vaig fer autoestop als EUA per lluitar contra la guerra del Vietnam. Va ser on vaig conèixer *Timothy Leary*, *Allan Ginsberg* i alguns dels Panteres Negres i em vaig unir a la contracultura *hippie*.

Vaig ser el primer membre de la meua família que va anar a la universitat. Les meues experiències docents es van veure influïdes en gran mesura per la ignorància de com es modelava la meua personalitat i de com les meues pràctiques docents estaven relacionades i vinculades a les lleis i relacions de la producció capitalista, als suposats epistemològics, a les ideologies i visions del món imperants.

Un mai no aprèn a abandonar del tot els seus privilegis o la seva posició: és una lluita continua de per vida. Però la lluita per conèixer-se un mateix en relació amb els altres és una lluita que s'ha de lliurar, independentment que pugues aconseguir algun dia una victòria completa. Sempre m'he sentit orgullós de ser educador i d'haver tingut l'oportunitat de treballar amb estudiants, com a professor de primària i secundària, com a professor universitari i com a activista polític. El meu paper com a estudiant el segueix exercint sense pudor en tots els àmbits de la vida social. He estat beneït amb l'oportunitat de viatjar a molts països i continuar la meua educació, tant ací com a Amèrica Llatina, el Carib, el Sud-est Asiàtic, Europa, Corea, el Japó, la Xina i l'Índia. El motiu pel qual continue fent tot açò, és perquè la lluita contra la injustícia social no s'atura a la porta de l'aula sinó, que és interminable i continua durant cada minut de la vida, cada dia, en cada situació que exigeix compromís humà, confiança, solidaritat, respecte, pau i voluntat de fer dels conceptes, principis i idees les nostres armes -i no bombes i míssils- en la lluita de classes.

El que és important entendre és que dins de la pedagogia crítica revolucionària i la ciutadania global –i vostè ho ha discutit parcialment amb *Henry Giroux* (*Giroux i Bosio 2021*) i *Carlos Alberto Torres* (*Bosio i Torres 2019*; *Torres i Bosio 2020a, 2020b*) - la teoria i la pràctica ocupen una relació dialèctica en nom de la justícia social. Tot i això, a la majoria de les escoles d'Ensenyament i Aprenentatge d'Educació per a la Ciu-

tadania es “separen radicalment”, per la qual cosa es poden considerar dos entitats diferents. Una pràctica transformadora a l’aula exigeix una teoria revolucionària. Les experiències mai parlen per si mateixes i mai són evidenciables, són concretes des del punt de vista contextual i interactuen entre elles en el sentit de *Marx*. Necessitem una teoria crítica i rigorosa per poder interpretar millor, comprendre i transformar les nostres experiències quotidianes. La teoria crítica pot il·luminar al fosc i premonitori món actual, ple de desinformació i de retòrica, de nihilisme epistèmic i de misologia. Esta teoria és, en la meua opinió, el millor antisèptic per viure en un món de postveritat on els fets s’abandonen tan prompte com es tornen incòmodes. Un món en el que assistim a una perillosa reestructuració del capitalisme mundial, reestructuració basada en la creixent digitalització de l’economia i la societat des de la *Gran Recessió* de 2008. Esta reestructuració deguda a la digitalització de sistemes de control i repressió social de masses, així com al desenvolupament de vigilància i armes de destrucció, ens condueix a un estat policial mundial. A mesura que el capitalisme es trans-nacionalitza més i més, i es serveix de les diferències racials per estimular l’economia, permet als buròcrates dividir a la classe obrera i desviar així l’atenció de la crisi que assota a la societat actual. Es esta cultura de l’odi la que alimenta els sentiments feixistes, normalitzant-los mitjançant els mitjans de comunicació populars i de les xarxes socials. En este entorn infecte, necessitem la teoria crítica més que mai (McLaren 2015).

EB: *Quin és el nexa entre pedagogia crítica “revolucionària” i ciutadania global?*

PM: Crec fermament que una pedagogia crítica revolucionària pot contribuir a una societat global on siga menys probable l’explotació del treballador. Igual que molts ciutadans nord-americans amants de la llibertat, anhele un món no tacat per la violència, el terror, l’escassetat i l’exclusió i em compromet a esforçar-me perquè este món siga possible. Per això estic compromès amb la pedagogia crítica. L’enllaç entre la pedagogia crítica “revolucionària” i la ciutadania mundial es pot descriure com la política de la comprensió i l’acció, un acte de saviesa que intenta situar la vida quotidiana en un context geopolític més ampli, amb l’objectiu de fomentar l’auto responsabilitat col·lectiva i la solidaritat entre els treballadors. És un compromís amb la construcció d’un món que no es base en la producció de valor (riquesa monetitzada) i en les relacions socials marginals. La pedagogia crítica revolucionària no es conforma en fer més acceptable la societat capitalista mitjançant exigències líriques i crides a la classe dirigent; més aviat, està concebuda per crear les condicions perquè els alumnes examinen els obstacles i les possibilitats de les situacions existents que sorgeixen de les seues experiències ja que de vegades són traumàtiques i els dificulten la vida. La consciència crítica exigeix un diàleg on els alumnes siguen capaços d’identificar les contradiccions de les seues experiències viscudes i d’arribar a un acord sobre com abordar-les, en què es pot decidir

crear la seua història en compte de ser una víctima de la història. Si l'educació no pot conduir a la creació d'un món millor, aleshores el més probable és que estiga destinada a recrear de diferents maneres la barbàrie, la violència i el caos del present.

La connexió entre la pedagogia crítica “revolucionària” i la ciutadania global crítica, requerirà deixar de banda els estereotips dels que qualifiquen els esquerrans de “col·laboracionistes” amb l'enemic, com a no-patriotes, com a detractors de la democràcia entestats a vendre el país. Caldrà deixar de banda les imatges estereotipades que tenim dels radicals com a dolents i de les feministes com a extremistes; Així mateix, exigirà que els esquerrans abandonen també, el seu pensament general sobre aquells que no hi estan d'acord amb ells. Exigirà el valor d'examinar les contradiccions socials i polítiques, fins i tot -especialment- les que regeixen les principals polítiques i pràctiques socials dels Estats Units. Això vol dir que els d'esquerres hauran d'estar més atents a les posicions polítiques contràries i escoltar atentament els arguments que se'ls presenten. Els alumnes han d'analitzar les diferents postures i expressar judicis de valor basant-se en la qualitat dels arguments presentats.

La idea que la pedagogia crítica és una pedagogia “que apodera” i “que transforma” és una expressió que es repeteix sovint però que té poc significat si no està acompanyada de les preguntes següents: Apoderar qui i per què? Qui us beneficiarà d'esta transformació? Dir que la pedagogia crítica és apoderadora sense descriure exactament què s'entén per este terme és col·locar-la en la mateixa categoria difusa que es pretén qüestionar. Estos termes es queden al descobert i buits davant de les esmentades preguntes. Molts professors no han abordat estes qüestions. Professors innovadors, que treballen des d'una perspectiva humanista marxista, oposada a l'humanisme liberal, defensen un raonament dialèctic que implica prendre consciència i transcendir els límits en què podem valer-nos per nosaltres mateixa; exigeix exterioritzar, i fer objectiva la nostra visió de l'alliberament, a tractar la teoria com una forma de pràctica, i la pràctica com una forma de teoria, al impugnar la psicopatologia de la vida quotidiana materialitzada en la divisió social del sistema capitalista.

Ho fem amb la intenció de no separar mai la producció de coneixement de la praxi, de llegir sempre la paraula i el món dialècticament. La pràctica és la base última per al progrés i la comprovació de les teories, així com per garantir el desenvolupament del coneixement (*Stetsenko* 2002). Estes garanties no estan vinculades a uns principis inamovibles que estan fora de les pròpies demandes de coneixement sinó que deriven d'ideologies i ètiques d'una determinada teoria com a mode de pràctica.¹

EB: *Com poden els professors ensenyar sobre pedagogia crítica “revolucionària” i ciutadania global?*

PM: En resposta a la teua pregunta sobre l'ensenyament de la “pedagogia crítica i revolucionària” i la ciutadania. Compartisc la visió de *Rikowski* que la relació de

¹ Per obtenir una anàlisi més matisada, vegeu McLaren (2015).

classe és la relació capital-treball que forma la “dialèctica agressiva” que genera tot el valor. La lluita de classes naix de la relació antagònica entre el capital i el treball. De fet, *Rikowski* sosté que la lluita de classes es produeix intersubjectivament, així com col·lectivament, com un xoc de forces contradictòries i impulsos dins de la totalitat de la societat. *Rikowski* assenyala que:

La relació de classe afecta la nostra personalitat. És inherent a nosaltres: som feina i som capital. Som éssers socials que incorporem forces socials contràries a l'ètica contínuament en les nostres vides. Este fet, desencadena contradiccions a les nostres vides i la seva solució només pot venir de la desintegració de nosaltres mateix com a societat i de l'aparició d'una nova forma de vida no capitalista.

No tots els que es beneficien de participar en una crítica de les nombroses i, sovint, nefastes contradiccions del capitalisme se situen dins de la sociologia de l'educació la ciutadania global i la pedagogia crítica. Però per als qui tenim l'oportunitat d'invertir-hi el nostre temps de forma dinàmica, atractiva i productiva en esta creença, hi ha aspectes metodològics que cal tenir en compte. Allò que els professors aprenen en els seus estudis s'ha de compartir amb els alumnes, sobretot si volen formar ciutadans globals crítics. El que el professorat aprenga sobre la societat, la cultura, la política dels plans d'estudis, la relació entre les formacions mediàtiques i les configuracions ideològiques, la relació entre teoria i pràctica, etc., pot aplicar-se en les classes de les seues pròpies aules, amb els ajustos pertinents per als diferents nivells d'ensenyament i altres particularitats. Per a això, és necessari que el propi professorat adquireisca algun tipus de formació crítica, alguna cosa que no sempre és possible en els programes de postgrau ja que amb massa freqüència queda ancorat en l'hivernacle acadèmic de la “torre d'ivori”. En termes generals, això requereix que aprenga permanentment de les obres dels teòrics socials crítics, per a analitzar les condicions objectives que són responsables de la creació de la vida quotidiana en tota la seua varietat de manifestacions socials. Per exemple, al professorat que ensenya sobre pedagogia crítica “revolucionària” i ciutadania global, se'l podria fer les preguntes següents : Com és produeix el valor en les societats capitalistes? Quina és la relació entre valor i treball? Quin és el paper de la força del treball (treball humà, treball viu) en l'enfocament actual sobre les normes educatives, les gratificacions monetàries per a les escoles d'èxit, l'èmfasi actual en la rendició de comptes i l'impuls cap a un pla d'estudis nacional? Per què existeixen les classes socials? Quines forces, relacions i factors s'han unit per a produir-les? Què ens diu això sobre viure en una meritocràcia? Com estan vinculades les concepcions racials i de gènere a la conformació de les classes socials? Per descomptat, després de l'elecció de Donald Trump els atacs a la teoria crítica de la raça, l'esclavitud i el genocidi dels pobles indígenes, s'han convertit en un tema constant per als conservadors i retrògrads que dominen cada vegada més el panorama polític.

Si bé, és molt important posar a la disposició del professorat enfocaments metodològics com l'anàlisi soci-històric que, amb un ús rigorós, ajudaran a reconstruir les condicions socials i històriques que envolten la producció, circulació i acolliment de les formes simbòliques (vegeu *Thompson* 1990), i així, el professorat coneixerà com funciona l'estructura de producció de la consciència en el marc de les relacions socials capitalistes, sobretot, si volen fomentar una ciutadania global crítica. Les formacions simbòliques han d'analitzar-se en el seu context espacio-temporal, en determinats àmbits d'interacció i en el context de les institucions i estructures socials, per a que així, el professorat tinga una idea més clara de com es registren, codifiquen, des-codifiquen, transmeten, despleguen, fan circular i es recullen els valors, en l'àmbit de les relacions socials quotidianes.

A més d'esta mena d'anàlisi del context, és crucial que el professorat siga capaç d'explicar el seu procés d'autoconeixement, revelant la xarxa de relacions que els situa en el context de la confrontació de classes, el treball marginat i l'explotació. I, encara que continua sent important reconèixer que les pràctiques burgeses tenen alguns aspectes progressistes, hem de reconèixer també, la naturalesa problemàtica, de l'impacte empresarial dels Estats Units en tots els hemisferis. Com a model de resistència, m'inspira el principi de l'internacionalisme. *Marx i Engels*, van enunciar este principi quan van escriure que els qui oprimeixen a uns altres no poden ser lliures.

El marxisme, és una guia per a l'acció, no un conjunt de dogmes metafísics resumits en forma de llibre de text; més concretament, és una guia per a crear les condicions de possibilitat per a l'acció revolucionària, on la lluita col·lectiva, es converteix en una manera de descobrir noves obertures a través de les quals es poden generar coneixements, construir teories i mobilitzar estratègies per a l'emancipació popular i l'apoderament. Més encara, si volem debatre les nocions de ciutadania global de manera crítica i sostenible.

En relació amb el nostre debat sobre la pedagogia crítica revolucionària i la ciutadania global crítica, m'agradaria esmentar a *Glenn Rikowski*. Ha assenyalat que molts pedagogs que analitzen la classe social, se centren massa en l'estratificació i la desigualtat social i, en el camí, abandonen pràcticament la noció de lluita de la classe obrera. Utilitze el terme lluita de classes seguint a *Rikowski* (2001), com un vincle social entre el treball i el capital. És un dels fenòmens constitutius de l'existència de la societat capitalista, "un element de la constitució d'una lluita mundial" (*Rikowski* 2001: 1) què existix a tot arreu en la societat capitalista. L'educació és un procés clau en "la generació de la forma de capital". L'educació "uneix les cadenes que lliguen les nostres ànimes al capital". És una de les cordes que componen el quadrilàter en el qual té lloc el combat entre el treball i el capital, un combat que utilitza punys de fúria, un xoc que potencia la història contemporània: "la lluita de classes" (*Rikowski* 2001: 2). Les escoles i universitats, per tant, actuen sovint com a suports vitals i com

² Vegeu també McLaren (2015).

a desenvolupadors de la relació de classe, “la violenta relació capital-treball que està en el centre de la societat capitalista i del desenvolupament” (Rikowski 2001: 19). Com assenyala Massimo D’Angelis:

L’educació, és crucial per al capital si vol comptar amb una estratègia de desplaçament continu de la composició de classe. Un treballador format en el paradigma actual és un treballador capaç d’adaptar-se -que és capaç d’assumir un treball un dia i un altre l’endemà-, que participa en l’aprenentatge permanent com un procés continu, cosa que significa actualitzar les seues competències per a adaptar-les al mercat. Això és essencial per a mantenir la cohesió social en un context en el qual es produeix un moviment continu de la configuració del tipus de treball que es realitza.

EB: *Com preparem als i les estudiants per a ser ciutadans del món crítics i “revolucionaris”?*

PM: Preparar als i les estudiants per a una ciutadania crítica i revolucionària (tant global com local) a través de l’alfabetització crítica, significa aprofundir en les arrels de la democràcia animant als i les estudiants, a participar en els discursos i debats públics sobre qüestions socials, econòmiques i polítiques que afecten la vida quotidiana en la seua pròpia comunitat i en les comunitats veïnes. Així, poden valorar allò que estudien i adquirir la responsabilitat moral de participar en la vida democràtica com a agents socials crítics, convertint-se en autors i autores de les seues pròpies històries en lloc de ser considerats víctimes passives de la història. Referent a això, fariem bé de recordar les possibilitats manifestes que ofereix la creació d’una societat socialista, incloses les de l’educació per a la ciutadania global i local. Un pas important en la preparació de l’estudiantat per a convertir-se en ciutadans globals crítics, no és només proporcionar-los experiències d’aprenentatge significatives (és a dir, mitjançant l’ús de l’alfabetització numèrica, l’alfabetització informàtica, l’alfabetització cultural i les habilitats d’alfabetització crítica) sinó també per a validar i legitimar les experiències pròpies del seu dia a dia porten a l’aula. Les experiències dels estudiants poden vincular-se a un pla d’estudis dissenyat per a facilitar l’alfabetització econòmica, l’alfabetització mediàtica, l’alfabetització ecològica, l’alfabetització del consumidor i altres alfabetitzacions relacionades amb les actuals polítiques socials i educatives motivades pel capitalisme global no regulat.²

Els professors de drets socials poden oferir als alumnes un “discurs amb un llenguatge crític” i un “llenguatge de la possibilitat” perquè puguen conceptualitzar, analitzar, teoritzar i reflexionar críticament sobre les seues experiències. Henry Giroux utilitza el terme “llenguatge de la crítica”, per a referir-se al desenvolupament d’un vocabulari teòric i un conjunt d’anàlitiques extretes principalment de la sociologia, la teoria crítica i els estudis culturals. El terme “llenguatge de la possibilitat” es refereix

al desenvolupament d'una visió d'un món millor portant la teoria a la pràctica (praxi). En altres paraules, es refereix a l'ús de nous coneixements analítics de les ciències socials, per a qüestionar-se i transformar les condicions socials que han produït social, cultural i històricament les experiències individuals i col·lectives de la humanitat.

El reconeixement de la unitat dialèctica entre teoria i pràctica, acció i reflexió, és un tercer pas que els professors de dret social poden emprendre per a apoderar a l'estudiantat. Ací fem una distinció crucial entre reflexió i reflexió crítica. Mentre que la primera està relacionada amb la consciència dels estudiants, de les seues circumstàncies socials i econòmiques concretes, la segona s'ocupa de la investigació de la seua situació social en el món i la seua relació amb ell. Paulo Freire es refereix a això com una "forma radical de ser", que associa amb "éssers que no sols saben, sinó que saben que saben" (Freire 1978: 24).

EB: *Peter, molts et consideren el "parent intel·lectual" de Paulo Freire. Vas realitzar un ampli treball de recerca sobre Freire i el seu enfocament pedagògic. Per exemple, en el teu excel·lent llibre Che Guevara, Paulo Freire, i La pedagogia de la Revolució (McLaren 2000). Com connecta la pedagogia freireana amb les nocions de desenvolupament de la consciència crítica dels alumnes a escala local i mundial?*

PM: La pedagogia freireana no tracta tant de canviar la mentalitat de les persones sobre la seua perspectiva del món, el que es pretén és un canvi de comportament i que, d'alguna manera, repercutisca positivament en l'entorn. Perquè este enfocament, continua operant en l'àmbit pedagògic de la "educació bancària" que Freire va criticar tan cèlebrenment, que consisteix a depositar la informació del professor en la ment de l'alumne; com si es tractara de depositar diners en un banc.

No, per a Freire, aprendre implica una lectura dialèctica de la paraula i del món, d'aprendre a reconèixer oportunitats per a canviar el món, a les quals Freire es referia com a "possibilitats no provades". L'acte de saber per a Freire no es desenvolupa en passos metodològics discrets: va des d'un canvi epistemològic en la consciència provocat per un mestre expert en el mètode socràtic, seguit d'un canvi ontològic en el comportament de l'alumne, que indica una forma diferent d'estar en el món i de relacionar-se amb els altres. Per a Freire això condueix a una mena de coneixement cartesià divers. Simplement repeteix l'antihumanisme de l'ensenyament de la Il·lustració occidental, basat en un dualisme. Un dualisme cartesià que separa ment i cos i ignora, l'especificitat contextual que envolta l'acte de conèixer i la seua materialitat concreta. Esta materialitat concreta de les nostres vides que tant fascinava a Freire, es refereix a les experiències viscudes per l'alumne, experiències que es materialitzen. On l'aprenentatge no es produeix únicament en la "ment", sinó en els ossos i tendons de les alegries i penúries quotidianes, en els espais quotidians de conflicte i lluita, en la llar, l'escola i els carrers de les faveles, en la praxi transformadora de la

vida diària. En este cas, l'assoliment de la consciència crítica no és una condició prèvia necessària per a l'acte i la transformació social (és a dir, cal llegir als grans filòsofs abans d'emprendre l'acció política) sinó més aviat és, un resultat d'actuar en i sobre el món críticament, sent un important prerrequisit per a esta praxi l'amor pel món i la humanitat (en este sentit, l'ètica per a Freire precedeix a l'epistemologia). Per a mi, això es fa ressò de la famosa frase del Che: “A risc de semblar ridícul, permetent-me dir que el vertader revolucionari es guia per un gran sentiment d'amor. És impossible pensar en un revolucionari autèntic que manque d'esta qualitat”.

Actuem en el món i sobre el món per amor al món i després, reflexionem sobre les nostres accions en un intent d'aconseguir un canvi més profund i crític en la nostra societat. El seu enfocament s'ha comparat amb el “mètode no sistemàtic” del pedagog francès *Jacotot* (1770-1818), creador de la pedagogia universal o “panecàstica” que *Rancière* va fer famosa amb el seu important èmfasi en l'estètica.

Alguns crítics de Freire, consideren que el seu concepte de praxi depèn massa de la idea que la societat està deshumanitzada i que les persones es divideixen en opressors i oprimits. En essència, l'educació freireana mai està completa, ja que sempre està en procés de transformació i es basa en la convicció que l'ésser humà, és un ésser inacabat. L'experiència és un procés sense fi. És una manera de reinserir a les persones en el món, com a agents crítics. Esta noció de “no acabat” es torna més clara a mesura que llegim l'extens conjunt d'obres de Freire, i no simplement centrant-nos en la seua obra més famosa: *Pedagogia de l'Oprimit*. Per exemple, la seua experiència d'exili durant setze anys del Brasil, va motivar a Freire a “reaprendre” el seu país al seu retorn. La pedagogia crítica desenvolupada per Freire, és essencialment un procés dinàmic i recurrent en el qual, l'entorn de cada trobada pedagògica convida a nous reptes i compromisos que exigeixen interpretació, reinvençió i renovació. L'essència de l'ensenyament de Freire, no es troba en un mapa ni en una metodologia. El mapa no és el territori, com va dir *Korzybski*. Un mapa redueix necessàriament la realitat que intenta il·luminar. I el nostre destí depèn en gran manera de com triem interpretar el mapa. I això, és així, en el cas de la pedagogia crítica. Freire pot servir-nos d'inspiració. Però quan es tracta de transformar el món a través del nostre ensenyament i aprenentatge, no hi ha camins clars cap a l'alliberament, i només sabràs que has arribat una vegada allí.

La resposta no es troba en la pedagogia reversible de Paulo Freire, ni a tornar sobre els seus passos. Has d'emprendre el teu propi viatge. I, afortunadament, a través del nostre compromís amb el seu immens conjunt d'ensenyaments, ell caminarà amb nosaltres. Fent-nos eco del títol del llibre “parlat” de Freire amb el llegendari educador dels Apalatxes *Myles Horton*, fem camí al caminar, com resa el poema del famós poeta Antonio Machado: “caminant, no hi ha camí, es fa camí al caminar”. Freire, que va viatjar per nombrosos països en el seu exili de més de quinze anys del

Brasil (1964-80), ha sigut descrit com una espècie de rodamon metafísic, i em recorda la famosa dita zapatista “caminar preguntant” (una posició oberta o participativa que convida al diàleg) enfront de “caminar predicant” (una posició orientada al “segueix-me”). En altres paraules, la praxi freireana s’assembla més a un “enfocament d’autotransformació de les masses” que a un partit d’avantguarda per al procés revolucionari. Un periodista va preguntar una vegada a Freire com es definia a si mateix. La resposta va ser: “Soc un rodamon d’allò que és obvi, perquè vaig pel món dient coses òbvies, com que l’educació no és neutral”

Endinsar-se en terrenys inexplorats no sols brinda oportunitats per a equivocar-se, sinó que situa el cometre errors, en un àmbit pedagògic que ofereix la possibilitat de créixer, transcendir i emancipar-se. Freire no va tindre rival en la seua obsessió per interrogar el món com es mostra i el món com podria ser i la seua relació amb el poder de la paraula parlada i escrita. Perquè és precisament l’àmbit de l’alfabetització que permet als éssers humans viure les seues vides en la manera del desig i l’esperança, que obri camins a nous mons menys sotmesos a l’opressió, en el qual Freire no tenia por d’entrar, però que presentava una amenaça per als sistemes educatius, basats en la reproducció dels interessos creats de la classe dominant i d’aquells als quals la classe dominant és capaç d’engalipar amb crits de “*America First*” o “*Make America Great Again*”.

La categorització de Freire de “viabilitat no provada” va motivar als grups marginats a anar més enllà de les seues limitacions, transformant-les en condicions que conviden a crear noves experiències. Al llarg de la seua vida, Freire va fer gala d’una independència d’esperit que no encaixava fàcilment en les ortodòxies imperants de la pedagogia que s’utilitzava, cosa que les institucions educatives farien bé de tindre en compte hui dia. Freire va comprendre molt bé que la construcció d’una nova societat sense opressió, requeria no sols un canvi en les condicions materials de la societat, sinó també una imaginació utòpica, una teoria viva que descobriera la possibilitat d’una militància enterrada, en les tossudes realitats de la pobresa i la necessitat. L’educació sota el capitalisme consisteix en un “tot” autosuficient, mentre que l’obra de Freire estava destinada a trencar a través d’una filosofia dialèctica que posava l’accent en allò “inacabat” de l’ésser humà. Un ésser amb molt d’espai per a créixer i madurar en la seua comprensió de la societat.

Freire va comprendre els aspectes “autoemascaradors” del capitalisme; el seu poder d’ofuscació, el seu poder per a generar un sistema d’esclavitud assalariada sota la bandera de la llibertat i la seua capacitat, per a inserir a la humanitat en la violència sistèmica de l’abstracció i la mercantilització. I no menys important, Freire va comprendre la capacitat del capitalisme per a reorganitzar la societat, entorn de les falses narratives del treball dur, la recompensa i el progrés. Freire va comprendre perfectament que l’obstinació ètica, no ens salvarà del capitalisme, ja que la idea

de “lliure empresa” atorga una credibilitat moral de pensar que el capitalisme és sinònim o equival a la democràcia, i és directament proporcional, al grau de consens cultural generat per aquesta falsa equiparació. Vore el capitalisme i la democràcia com a elements conjunts, és una afirmació (i una il·lusió) que s’ha popularitzat en l’última dècada en el món acadèmic i en el conjunt de l’opinió pública i que, lamentablement, han adoptat molts liberals i neoliberals per igual. Freire entenia la necessitat d’una redempció política i moral com un pas en la reestructuració dels nostres models i patrons a seguir, destrossats per la corrupció generalitzada, l’explotació i l’opressió.

Hem de continuar seriosament preocupats pel fet que encara no hagem sigut capaços de posar fre a les agressions mortals contra els homes negres en aquest país ni de posar fre als atacs generalitzats contra les persones de color. La redempció moral implica, que els educadors empen poderoses estratègies metodològiques per a ajudar els seus alumnes, a comprendre el seu propi jo i la seua formació social en relació amb les polítiques de la producció capitalista racialitzada als Estats Units. Cal considerar també les relacions socials de producció, creades en el marc d’una brutal i sistemàtica explotació de la plusvàlua de les regions proletaritzades del món (que sol agreujar-se en un clima de nacionalisme burgès-comprador i del capitalisme dependent que crea el “pobretariat”) que culminen en una condició de desigualtat total i en una divisió del treball atroçment desigual, per no parlar dels efectes “ecocides” que tenen estes condicions sobre la biosfera i la sostenibilitat del planeta. Així doncs, en la mesura en què ser “estatunidenc” significa una dedicació servil al poder hegemònic dominant en el món, amb poder militar i poder econòmic, podem clarament comprendre i fer un anàlisi de la seua història de colonialisme, de guerres imperialistes, d’esclavitud i genocidi respecte a les seues poblacions indígenes. Encantats de vore als Estats Units com un colós que domina el món, els senadors republicans i les elits d’alt nivell que els financen, han deixat clar que no toleraran cap crítica als Estats Units a les aules de les escoles públiques per part d’educadors crítics, als quals consideren “*woke*” (massa sensibles a la injustícia). El motiu que el populisme autoritari (a vegades denominat “feixisme bla”) i el feixisme en tota regla atraguen tant a l’electorat rural com a l’urbà és, almenys en part, a causa de l’augment de la migració; canvis demogràfics globals marcats per l’austeritat econòmica, la guerra, la fam i la repressió política; la por als immigrants com a depredadors i carronyers violents; l’amenaça que els immigrants desplacen a la majoria social; un augment premeditat de les tensions socials imputable a l’esquerra (per exemple, els antifeixistes); la creixent desigualtat econòmica; un creixent descontent amb les institucions democràtiques i la cultura “*woke*”; atacs de la dreta en els mitjans de comunicació; els intents dels polítics de dretes d’impulsar la democràcia neoliberal (és a dir, governs que operen en un buit legal fora del control judicial), on es confia en les eleccions com a expressió de la voluntat popular, però on es retallen els drets civils, on el partit gover-

nant té el control dels tribunals, els mitjans de comunicació i les organitzacions independents, on existeixen controls cada vegada més febles sobre el govern de la majoria, creant de fet un Estat unipartidista, on els crítics amb el govern, inclosos els periodistes, són titllats d'enemics de l'Estat, on s'afavoreix l'assimilació enfront del multiculturalisme, on es menysprea la immigració oberta i els models familiars no tradicionals [per exemple, les relacions LGBTQ], on s'està produint una insidiosa reformulació del concepte de comunitat i Estat-nació com a entitat “etnobiològica” juntament amb la manipulació de les circumscripcions electorals, on els grups d'extrema dreta poden defensar-se del racisme camuflant les seues postures identitàries racials, sota la disfressa de “diferències culturals”, on existeix un temor accentuat al relleu demogràfic conegut com la “gran substitució” dels “angloeuuropeos” per immigrants bruns i de pell fosca).

La brutalitat desenfrenada amb la qual el sistema legal ha tractat a *Julian Assange*, de *Wikileaks*, i a l'advocat medi-ambientalista *Steven Donziger –Donziger de Chevron*, tità corporatiu de la indústria dels combustibles fòssils, ha sigut el primer enjudiciament corporatiu en la història dels EUA- ha revelat l'abast de la cruel i despietada reacció judicial, contra els qui desemmascaren als vigilants del món corporatiu, els soldats de fortuna de l'Estat de vigilància. Els artistes de la farsa que venen teories conspiratives des de la part posterior dels seus grans camions de pneumàtics en les reunions d'intercanvi de MAGA (fer Amèrica gran de nou/Make America Great Again). Els falsos capitans de la indústria de *Wall Street* que operen en els feus corporatius dels Estats Units, amb sofisticades maquinacions despietades i protegeixen els xerraires del sistema. Hui dia, necessitem un exèrcit d'investigadors analítics per a cartografiar el vast abast i els límits de les xarxes corporatives que ocupen el cervell digital, al qual accedim cada vegada que obrim els nostres portàtils. Quan el supremacista blanc més famós dels Estats Units, *Tucker Carlson*, malparla en *Fox News* que l'administració Biden està duent a terme una persecució estatal dels blancs, pel delictes de ser blancs, amplifica la popularització política i soscava l'autogovern, despullant qualsevol concepció de bona fe del que és políticament defensable en una democràcia. No hi ha per què afegir més accions conspiratives a la base de suport de Trump, ja que la visió d'aquestes criatures grolleres ja està enverinada amb odi psicòtic hiperpartidista i fanatisme, derivats de la ignorància voluntària, i una amnèsia provocada. Els conservadors republicans han utilitzat *Fox News* i *Newsmax* per a devaluar i atacar el propòsit mateix de la racionalitat i la veritat i promulgar mentides com a forma de culte, l'essència del qual és la singularitat dels Estats Units col·locant a Trump com el “*Führer*” americà. Als conspiracionistes com *Tucker Carlson* se'ls ha donat permís per a terroritzar a la gent de color i guanyar reclutes afirmant ser “estatunidencs d'herència”, cosa que significa que es consideren “estatunidencs de veritat”. Significa que es consideren “vertaders estatunidencs”, una versió improvisada

del personatge de *Mel Gibson* que empunya una destrat en la pel·lícula de l'any 2000 "El patriota".

Tot això comporta el rebuig de la "ciudadania" com a reivindicació de la identitat nacional i el rebuig que els immigrants no europeus substituïsquen a l'anomenada població anglosaxona nativa. Hem d'afrontar el fet que l'hegemonia mundial del capitalisme de les grans empreses multinacionals, fa temps que va abandonar a la classe obrera estatunidenca. Com a educadors, tenim davant nosaltres un repte singular. L'ensenyament basat en proves i el discurs cívic en la plaça pública ja no es basa en la realitat, sinó en les plataformes de les xarxes socials, on els fets s'intercanvien amb opinions i teories conspiratives. Com podem avançar amb una pedagogia crítica revolucionària, en un clima en el qual l'odi, la por, la deshumanització, la violència i el racisme poden guanyar les eleccions?

Este és el desafiament actual.

EB: *Per a concloure la nostra primera trobada, m'agradaria preguntar-te què significa **ser** en l'era de la globalització neoliberal, en l'era en què les desigualtats, en lloc de disminuir, semblen augmentar.*

PM: Els docents crítics que qüestionen les doctrines racistes sobre qui són els vertaders hereus del Somni Americà i la forma amb la qual eduquen, són ratllats per les creences republicanes com a "partidistes". Esta crítica es basa en la noció que l'educació ha de ser políticament neutral. Però, com va dir Freire, "no ficar-se en el conflicte entre poderosos i indefensos significa posar-se del costat dels poderosos, no ser neutral" (1984: 524). Activistes de *Black Lives Matter*, reconeixen que els afroamericans han sigut exclosos del pacte social i que abandonen l'esperança il·lusòria que el racisme i la xenofòbia, pugua ser erradicat mitjançant discursos poètics. L'harmonia social o l'argumentació pacífica s'han convertit en objecte de menyspreu per part dels partidaris de Trump i de la jerarquia social oficial del país, en la qual regnen els ciutadans blancs. De fet, el moviment *Black Lives Matter* ha sigut qualificat per Trump i molts dels seus adeptes republicans, com una organització terrorista, ignorant el creixement del terrorisme de tipus "llop solitari" generalment perpetrat per homes blancs. La pràctica constant de comunicació en plataformes digitals, com la difusió de missatges falsos a través de les xarxes socials, està molt estesa entre els republicans i els extremistes d'extrema dreta. Gran part de la informació falsa i d'odi que circula a través d'internet, permet que els adolescents accedisquen a llocs amb ideologia de supremacistes blancs, neonazis i QAnon. No és d'estranyar que la font d'estos guions reflectisca els sentiments desficiats i extravagants dels polítics "trumpians".

Els pedagogs "freireans" s'enfronten a esta realitat amb incredulitat i, al mateix temps, reconeixen que les reformes socials i les situacions d'opressió, necessiten un

plantejament diferent, perquè veritablement es produïska un canvi; perquè saben que no es pot esperar que l'electorat republicà canvie d'opinió ni d'idees. Freire va subratllar que necessitem eixir de la nostra consciència d'éssers incomplets i del nostre desig utòpic d'aconseguir la plenitud, i que hem de lluitar dia a dia per a preservar les possibilitats històriques d'una vertadera llibertat. Freire ofereix l'esperança que tenim la capacitat d'escapar de ser asfixiats, a través d'una praxi d'alliberament ja que, per a Freire, no es pot esperar a ser salvats sinó que som nosaltres mateixos la pròpia salvació: "hem de guanyar-nos el cel ací i ara". Se'ns educa per a mantindre pràctiques de subjugació que anul·len la veritat, quan tolerem la injustícia, quan, per exemple, ens asseiem en silenci a l'ombra de la injustícia i no fem res. Com va proclamar *Howard Zinn*: "no es pot romandre neutral en un tren en marxa". No podem justificar el que ens encadena i ens fa desiguals; no podem permetre la tolerància amb els qui prediquen l'odi, perquè hem d'exigir responsabilitats a les autoritats que constitueixen les normes i lleis per les quals ens regim, en les quals hem de confiar perquè ens emparen a tots i a totes. Devem, en opinió de Freire, examinar la "viabilitat no provada" de les nostres pràctiques, és a dir, lluitar per construir un futur que encara no hem creat, el que catalitza la nostra cerca per aprofundir en la condició humana. Tant al Brasil com als Estats Units, han denunciat enèrgicament el llegat de les societats colonials que, des de la seua creació fins a l'actualitat, s'han vist tacades per actes de genocidi, extermini, ecocidi i "epistemicidi". Les conseqüències del qual, amb massa freqüència, romanen enterrades en les clivelles de la història. L'obra de Freire ha estat al capdavant a traure a la llum molts d'estos actes. Hi ha similituds entre els atacs contemporanis a Freire al Brasil i la virulenta reacció contra el "Projecte 1619" del *New York Times* de *Nikole Hannah-Jones*, una rellevant crítica de la importància fonamental del racisme i l'esclavitud en la història dels Estats Units. Com a resultat, els legisladors estatals, estan treballant amb afany per a aprovar lleis que restringirien greument la forma en què s'ensenyen l'esclavitud i el racisme als Estats Units, prohibint de fet, les idees extretes de la teoria crítica de la raça. Tant Trump com Bolsonaro han declarat la guerra a la veritat utilitzant una lògica cruel, calculada i artificial que va inaugurar una era de política de postveritat sota el lema de les "fake news". Freire ens revela que la veritat no és tant de sintaxi com de pedagogia, perquè l'educació consisteix a formar ments i per a això es necessiten premisses que estiguen fonamentades.

El que Freire ens ofereix és una explicació pedagògica i una teoria general de l'educació, una explicació matisada per les experiències i les lluites de la seua pròpia vida: el seu empresonament, el seu treball a Guinea Bissau, la seua feina de suport als moviments de guerrilles llatinoamericanes, el seu treball amb els professors d'Amèrica Llatina i els Estats Units, amb els quals va desenvolupar una profunda solidaritat. L'assassinat de *George Floyd*, l'auge del moviment *Black Lives Matter* i la pandèmia

mundial han tret a la palestra pública, les obscenes diferències entre rics i pobres, entre la gent blanca i la gent de color, entre els immigrants i els anomenats vertaders estatunidencs. En temps de crisi nacional, estes qüestions s'aborden amb tebiesa, però tornen a fondre's en el fosc abisme de l'oblit intencionat de la història. El que la pedagogia crítica i la teoria crítica de la raça, ens han ensenyat, és que el llegat ha de ser examinat i reexaminat per cada generació, si volem que la democràcia sobrevisca per a evitar les “circumstàncies i relacions que van fer possible que una grotesca mediocritat, exercira un paper d'heroi” (si se'm permet amprar unes paraules de Marx utilitzades per a descriure la lluita de classes a França). I difícilment, podríem esperar que es denunciara a crits la violència que els Estats Units ha provocat al llarg del temps a través de l'infame abús de la seua sagrada pretensió, de ser el defensor i protector de la llibertat. Defensat pels fervents defensors del constitucionalisme estatunidenc. No hauríem de cap manera quedar-nos de braços plegats mentre els “trumpistas” estan destruint el que queda de la democràcia estatunidenca, mitjançant la seua campanya contra la veritat i en els seus intents de sacralitzar la “Gran Mentida” que les eleccions de 2020 van ser robades a Trump. La pedagogia nord-americana, ha aconseguit posar en quarantena l'obra de Freire i allunyar-la de la revolució social basada en la filosofia de l'acció.

Just quan més necessitem a Freire, especialment pel que fa al nostre enfocament sobre l'educació per a una ciutadania crítica, revolucionària, local i global, s'estan produint intents de tornar a enterrar-ho. Acabar amb tots i cadascun dels intents de generar una ciutadania crítica, convertir en delictes l'ensenyament de la història de l'esclavitud o revelar fets històrics desfavorables per als anomenats defensors de la llibertat. Són intents encoberts de denigrar el pluralisme, de promoure la supremacia blanca i la por als immigrants i advocar per la creació d'un “*etnoestat*” cristià blanc. El governador de Florida, *Ron DeSantis*, ha presentat diversos projectes de llei a l'Assemblea Legislativa de Florida. L'objectiu d'estos projectes de llei, és introduir en el currículum escolar un desprestigi visceral del socialisme. *DeSantis*, vol que els professors condemnin el comunisme a les seues aules. Vol que els Estats Units, no es veja tacat per la seua història d'atrocitats imperialistes ni per la seua història colonial. Els projectes de llei exigeixen que les escoles K-12 impartisquen “classes de patriotisme” dins dels cursos cívics, lloant als Estats Units com a far de la llibertat. Les universitats públiques han d'impartir cursos sobre anticomunisme i promoure la ideologia conservadora de dretes, basada en valors cristians conservadors a més, l'alumnat ha d'aprovar un examen de “educació per a la democràcia” per a poder graduar-se. Tots els estudiants i professors universitaris hauran de manifestar les seues conviccions polítiques. Això em sona sospitosament a tirania ideològica. *DeSantis* vol sancionar a les universitats que no aplaudisquen la seua mateixa ideologia de dretes, inspirada en Trump. Assegura que està atacant a les ideologies “malignes” engendrades

pel totalitarisme. Descriu al Che Guevara com un “*matón*” comunista radical. El Che Guevara va ser una figura complexa -vaig escriure un llibre sobre el Che i Paulo Freire- i per descomptat, preferiria honrar al Che que lloar als torturadors de Batista que van fugir a Miami, o a la Guàrdia Nacional de Somoza, que es va convertir en la Contra que va assassinar a professors durant la revolució sandinista i que també van fugir a Miami. Estos anomenats projectes de llei, són un atac a la raó mateixa. No és conscient DeSantis que està reflectint la ideologia totalitària que pretén denunciar? Sona com com si estiguera proclamant una declaració feixista, *jut-jawed*, des del famós balcó del *Palazzo Venezia* a la *Sala del Mappamondo* amb vista a la *Piazza*. DeSantis és un esgarriós ressò dels anys 50. El “*McCarthyism*” està de tornada i aquí està el Partit de Trump que el porta de nou als carrers de les nostres ciutats, infestades de terror policial. Encara no hem trobat un antídoto contra les reaccions socials que històricament, s’han propagat a través del nostre sistema escolar i que, d’amagat, han legitimat el racisme, l’homofòbia, la misogínia, la misantropia i el misoneisme i han engendrat, una ideologia populista autoritària i de supremacia blanca a una escala sense precedents fins ara als Estats Units. Però hem d’intentar-ho.

Per a acabar, permetent-me dir que durant anys he advocat per un patriotisme crític. La noció de patriotisme crític és fonamental per al nostre debat sobre la pedagogia crítica/revolucionària i la ciutadania mundial. Reforce esta afirmació suggerint que podem reconèixer alguns dels grans assoliments del nostre país (els Estats Units d’Amèrica) sense deixar de denunciar el terror de l’esclavitud i el genocidi de la població indígena durant la fundació del nostre país i les guerres imperialistes que hem llançat moltes vegades després de la seua fundació. Necessitem una forma diferent de conceptualitzar la pertinença i la inclusió. Necessitem d’abordar la noció de patriotisme i la seua relació amb la ciutadania i la nacionalitat. En la nostra anàlisi de la pedagogia crítica/revolucionària i la ciutadania global, hem d’imaginar un patriotisme crític, que aborde les nostres desigualtats socials i ens permeta destapar les nostres responsabilitats històriques com a nació (per exemple, colonialisme, racisme, sexisme).

Conclusió

En tots els àmbits de la vida quotidiana sota les normes de les relacions socials capitalistes, tenim formes de poder institucional, que no fomenten la igualtat. Per això necessitem una pedagogia de la crítica orientada tant local com globalment. Per exemple, necessitem un tipus de “educació per a la ciutadania global” basada en la “ideologia de l’amor revolucionari” en la lluita per la transformació d’estes situacions socials. En este article, anomenem a este enfocament “pedagogia crítica revolucionària de la ciutadania mundial”. En esta perspectiva, el nostre discurs ha abastat qüestions educatives contemporànies i debatut el que significa educar per a una pedagogia crítica revolucionària i una ciutadania global crítica en este món cada vegada més

³ Este article-diàleg, recull algunes idees i conceptes desenvolupats per Peter McLaren en el seu extens conjunt d'anteriors publicacions. Vegeu la llista de Referències.

⁴ La majoria de les obres de Paulo Freire i algunes de Peter McLaren han estat traduïdes al català i publicades per: Publicacions de l'Institut Paulo Freire: <http://www.tienda-institutpaulofreire.com>

multicultural. La primera part aclareix com entén McLaren la pedagogia crítica revolucionària i la ciutadania global. També, s'aborda com la seua trajectòria acadèmica i vital ha conformat esta idea. Donada la necessitat d'una "teoria revolucionària" per a articular el concepte de pedagogia crítica i ciutadania mundial, la segona secció, ha explorat el vincle filosòfic entre la pedagogia crítica "revolucionària" i la ciutadania mundial. En la tercera secció s'han analitzat les pràctiques docents, concretament la relació entre l'ensenyament de la pedagogia crítica revolucionària i la ciutadania global, amb referència a l'obra de Paulo Freire i Peter McLaren. Concloem este article amb un debat sobre la millor manera de preparar als estudiants per a una ciutadania crítica i revolucionària (tant global com localment) a través de l'alfabetització crítica amb la finalitat, d'animar-los a participar en debats públics sobre qüestions socials, econòmiques i polítiques que afecten la vida quotidiana en les seues pròpies comunitats i en les veïnes³.

Referències bibliogràfiques⁴

- ANGELIS, M. de (2001), 'Marx and primitive accumulation: The continuous character of capital's "enclosures"', *The Commoner*, 2, September, <https://thecommoner.org/back-issues/issue-02-september-2001/>. Accessed 10 September 2021.
- BIESTA, G. (2022), *World-Centred Education: A View for the Present*, New York: Routledge.
- BOSIO, E. (2017), 'Educating for global citizenship and fostering a nonkilling attitude', in J. Evans Pim and S. Herrero Rico (eds), *Nonkilling Education*, Honolulu, HI: Center for Global Nonkilling, pp. 59–70.
- BOSIO, E. (2019), 'The need for a values-based university curriculum', *University World News*, 28 September, <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=2019092415204357>. Accessed 10 September 2021.
- BOSIO, E. (2020), 'Towards an ethical global citizenship education curriculum framework in the modern university', in D. Bourn (ed.), *Bloomsbury Handbook for Global Education and Learning*, London: Bloomsbury, pp. 187–206, <https://doi.org/10.5040/9781350108769.0025>. Accessed 10 September 2021.
- BOSIO, E. (ed.) (2021a), *Conversations on Global Citizenship Education: Perspectives on Research, Teaching, and Learning in Higher Education*, New York: Routledge, <https://www.routledge.com/Conversations-on-Global-Citizenship-Education-Perspectives-on-Research/Bosio/p/book/9780367365448>. Accessed 10 September 2021.
- BOSIO, E. (2021b), 'Global citizenship education as a meta-critical pedagogy: Concluding reflections', in E. Bosio (ed.), *Conversations on Global Citizenship Education: Perspectives on Research, Teaching, and Learning in Higher Education*, New York: Routledge, pp. 185–90, <https://www.taylorfrancis.com>

- com/books/conversations-global-citizenship-education-emiliano-bosio/e/10.4324/9780429346897?refId=66e4ccd9-1189-43c3-bef9-00be7598docd. Accessed 10 September 2021.
- BOSIO, E. (2021c), 'Conversations with educators on global citizenship education: In the pursuit of social justice', in E. Bosio (ed.), *Conversations on Global Citizenship Education: Perspectives on Research, Teaching, and Learning in Higher Education*, New York: Routledge, pp. xx–xxiv, <https://www.routledge.com/Conversations-on-Global-Citizenship-Education-Perspectives-on-Research/Bosio/p/book/9780367365448>. Accessed 10 September 2021.
- BOSIO, E. (2021d), 'Global human resources or critical global citizens? An inquiry into the perspectives of Japanese university educators on global citizenship education', *Prospects*, <https://doi.org/10.1007/s11125-021-09566-6>. Accessed 10 September 2021.
- BOSIO, E. and SCHATTLE, H. (2021), 'Ethical global citizenship education: From neoliberalism to a values-based pedagogy', *Prospects*, <https://link.springer.com/article/10.1007/s11125-021-09571-9>. Accessed 3 May 2022.
- BOSIO, E. and TORRES, C. A. (2019), 'Global citizenship education: An educational theory of the common good? A conversation with Carlos Alberto Torres', *Policy Futures in Education*, 17:6, pp. 745–60, <https://doi.org/10.1177/1478210319825517>. Accessed 10 September 2021.
- COLLINI, S. (2017), *Speaking of Universities*, London: Verso.
- FREIRE, P. (1978), *Pedagogy in Process: The Letters to Guinea Bissau*, New York: Continuum.
- FREIRE, P. (1984), 'Education, liberation and the church', *Religious Education*, 79:4, pp. 524–45, <https://doi.org/10.1080/0034408400790405>. Accessed 10 September 2021.
- FREIRE, P. (1995), 'Preface', in P. McLaren (ed.), *Critical Pedagogy and Predatory Culture*, London: Routledge, pp. ix–xi.
- GIROUX, H. A. and BOSIO, E. (2021), 'Critical pedagogy and global citizenship education', in E. Bosio (ed.), *Conversations on Global Citizenship Education: Perspectives on Research, Teaching, and Learning in Higher Education*, New York: Routledge, pp. 1–10.
- MCLAREN, P. (2000), *Che Guevara, Paulo Freire, and the Pedagogy of Revolution*, New York: Rowman and Littlefield.
- MCLAREN, P. (2015), *Life in Schools: An Introduction of Critical Pedagogy in the Foundations of Education*, Boston, MA: Allyn and Bacon.
- MCLAREN, P. (2016), *Pedagogy of Insurrection: From Resurrection Revolution*, New York: Peter Lang.
- MCLAREN, P. (2019), *Breaking Free: The Life and Times of Peter McLaren, Radical Educator*, Gorham, ME: Myers Education Press.

- MCLAREN, P. and JANDRIĆ, P. (2020), *Postdigital Dialogues on Critical Pedagogy, Liberation Theology and Information Technology*, London: Bloomsbury.
- RIKOWSKI, G. (2001), 'After the manuscript broke off: Thoughts on Marx, social class, and education', British Sociological Association Education Study Group Meeting, King's College London, 23 June.
- STETSENKO, A. (2002), 'Vygotsky's cultural-historical activity theory: Collaborative practice and knowledge construction process', in D. Robbins and A. Stetsenko (eds), *Vygotsky's Psychology: Voices from the Past and Present*, New York: Nova Science Press, pp. 174–79.
- THOMPSON, J. B. (1990), *Ideology and Modern Culture*, Stanford, CA: Stanford University Press.
- TORRES, C. A. and BOSIO, E. (2020a), 'Global citizenship education at the cross-roads: Globalization, global commons, common good, and critical consciousness', *Prospects*, 48, pp. 99–113, <https://doi.org/10.1007/s11125-019-09458-w>. Accessed 10 September 2021.
- TORRES, C. A. and BOSIO, E. (2020b), 'Critical reflections on the notion of global citizenship education: A dialogue with Carlos Alberto Torres in relation to higher education in the United States', *Encyclopaedia*, 24:56, pp. 107–17, <https://doi.org/10.6092/issn.1825-8670/10742>. Accessed 10 September 2021.
- VEUGELERS, W. and BOSIO, E. (2021), 'Linking moral and social-political perspectives in global citizenship education: A conversation with Wiel Veugeliers', *Prospects*, <https://link.springer.com/article/10.1007/s11125-021-09576-4>. Accessed 3 May 2022.

INSTITUTO
Paulo Freire

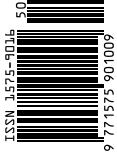
Associació de Persones
Adultes Participants
CPFPAFRANCESCBO SCHIMORATA

TAREPA - PV
Taller per a l'Acció Renovadora
de l'Educació Permanent d'Adults

L'ULLAL Edicions

AJUNTAMENT DE
LA POBLA DE FARNALS

Cent d'Estellés
1924-2024